

ƏLLAMƏ ŞƏMSƏDDİN MƏHƏMMƏD
İBN MAHMUD AMULININ «NƏFAİS
ƏL-FÜNUN Fİ ƏRAİS ƏL-ÜYUN» ADLI
ƏSƏRİ ORTA ƏSR AZƏRBAYCAN ELM
TARİXİ ÜZRƏ MƏNBƏ KİMİ

WORK NAMED AFTER “NEFAISUL-
FUNUN FI ARAISUL’L-UYUN” OF
ALLAMA SHAMSADDIN MAHAMMAD IBN
MAHMUD AMULI ABOUT MIDDLE AGES
AZERBAIJANI HISTORY OF SCIENCE AS
A SOURCE

Elxan Quliyev

Elkhan Quliyev

AMEA-nın Elm Tarix İnstitutunun elmi
işçisi

Researcher of the Institute of History of Science
of the ANAS

Baku, Azerbaijan / Baki, Azərbaycan

e-mail: elkhan2000@yahoo.com

Pages / səhifələr – 69-74

UOT
UDC: 09.

ORKID İD
ORCID ID:
0000-0002-9226-8877

Daxil oldu
Received: 06.04.2022

Qəbul olundu
Accepted: 09.06.2022

Redaktə etdi
Edited by
Dr. Bayram Quliyev

Açar sözlər: Şəmsəddin Amuli, «Nəfais əl-fünun fi Ərais əl-üyun, Azərbaycan, elm, tarix, mənbə»;

Xülasə

«Şəmsəddin Amuli» ləqəbi ilə tanınan Əllamə Məhəmməd ibn Mahmud XIII-XIV əsrlərdə yaşayıb yaratmış islam alimlərindən biri olmuşdur. Bu alimin ən məşhur və dəyərli əsəri, fars dilində yazılmış «Nəfais əl-fünun fi Ərais əl-üyun» adlı əsəridir. Üç cildə çap edilmiş bu kitab qədim elmlərə dair müfəssəl elmi-ensiklopedik bir əsər hesab olunur. Əsərdə dövrün 120-yə yaxın elmi və onların müxtəlif sahələri böyük məharətlə işıqlandırılmış, elmin mürəkkəb məsələləri sox sadə dildə şərh edilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, XIII-XIV əsrlərdə Azərbaycanda elm və mədəniyyətlə bağlı zəngin məlumatla malik olan bu əsər Azərbaycan tarixi baxımından hədsiz əhəmiyyətə malik olan mənbələr sırasına daxil edilə bilər. Biz bu dəyərli əsərin XIII-XIV əsrlərdə Azərbaycanda elm və mədəniyyət tarixinin nisbətən geniş şəkildə işıqlandırılması istiqamətində xüsusi rol oynayacağına inanırıq.

Key words: Shamsaddin Amuli, “Nefaisul-funun fi Araisul’l-uyun”, Azerbaijani, history, science, source;

Summary

Allama Mahammad ibn Mahmud known with his penname as Shamsaddin Amuli, was one of the Islamic scientists and lived and created in XIII-XIV centuries. The most popular work of the scientist is “Nafaisa al-Funun fi Arais al-Uyun” written in Persian language. While reading this work, it comes clear that Islamic scientists had no contradictions against worldwide sciences just from ancient times. And this scientific-encyclopedic work written by prominent Islamic scientists in XIII-XIV centuries This book consisting of three volumes is considered one of the detailed scientific-encyclopedic works written about ancient sciences. Moreover, approximately 120 scientific works or works on different fields are elucidated very skillfully and complicated questions of science are explained in a simple way here.

Ключевые слова: Шамсəддин Амули, «Нафаис ал-фунун фи Араис ал-уйун», Азербайджан, история, наука, источник .

Резюме

Алламе Мухаммед ибн Махмуд, известный под псевдонимом «Шемседдин Амули», был одним из видных ученых исламского мира живших в XIII – XIV вв. Труд «Нафаис ал-фунун фи Араис ал-уйун», написанный на персидском языке, является самым популярным произведением упомянутого ученого. При исследовании этого источника выясняется, что исламские богословы-ученые никогда не находились в оппозиции к светским наукам. Научно-энциклопедический труд, написанный на рубеже XIII – XIV вв. Алламе Мухаммедом ибн Махмудом, является наглядным примером, доказывающим вышеуказанное положение.

Данная книга, состоящая из трех томов, считается обстоятельным научно-энциклопедическим трудом нашего автора о древних науках. В книге мастерски освещены около 120-ти наук и их различные направления, в очень доступном для читателей стиле изложены сложные вопросы науки.

Bildiyimiz kimi, Azərbaycanın orta əsrlər elm tarixinin hərtərəfli öyrənilməsi və təbliği yazılı qaynaqların varlığından və elmi səviyyəsindən çox asılıdır. XIII-XIV əsrlərdə Şərq ölkələrində, o cümlədən Azərbaycan və İranda tarix elmi nəzərə cərpacaq dərəcədə irəliləmişdi [Qasimov X, 2008: 3; Azərbaycan tarixi, 2007: 125]. Heç təsadüfi deyil ki, akademik V.V.Bartold bu dövrü «Fars (İran) tarixşünaslığının qızıl əsrləri» adlandırmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, fars dili XIV əsrdə Yaxın və Orta Şərqdə bədii-ədəbi dil funksiyasını yerinə yetirmişdir. Həmin dövrdə çoxlu tarix əsərləri meydana gəlmişdir ki, onlardan 70-dən artığı zəmanəmizə qədər gəlib çıxmışdır [Piriyeu V, 2003: 6; Qasimov X, 2008: 88]. Belə əsərlərdən biri də Əllamə Şəmsəddin Məhəmməd ibn Mahmud Amulinin «Nəfais əl-fünun fi Ərais əl-üyun» adlı əsəridir. Hazırkı məqalədə adı çəkilən əsərin tanındılmasına, onun Azərbaycan elm tarixi və tarixşünaslığında nə dərəcədə əhəmiyyətli olmasına dair nisbətən geniş məlumat verməyə çalışmışıq. Qeyd etmək lazımdır ki, sözügedən əsər XIII-XIV əsrlər Azərbaycan elm tarixi baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir.

«Şəmsəddin Amuli» ləqəbi ilə tanınan Əllamə Məhəmməd ibn Mahmud XIII (hc. VII) əsrin ikinci yarısında Amulda (Mazandaran vilayəti) anadan olmuşdur. O, Ulcaytu xanın dövründə (1304-1317) Sultaniyyə şəhərinə dəvət olunmuş, ora getdikdən sonra isə Ulcaytu xan və onun vəziri Fəzlullah Rəşidəddinin rəğbətini qazanaraq Sultaniyyə mədrəsəsinin müdərrisi və müəllimi vəzifəsinə təyin edilmişdir [Əllamə Şəmsəddin Muhəmməd, 1389, c.1: 13].

Əllamə Şəmsəddin Amuli ərəb və fars dillərində bir neçə dəyərli əsərin müəllifidir. Amma bu alimin ən məşhur əsəri fars dilində yazdığı «Nəfaisə əl-fünun fi Ərais əl-üyun» «Çəşmələr incilərində nəfis elm sahələri» əsəridir. Üç cilddən ibarət bu kitab sözügedən dövrün müfəssəl elmi-ensiklopedik bir əsəri hesab olunur. Belə ki, əsərdə 120-yə yaxın elm və onların müxtəlif sahələri böyük məharətlə işıqlandırılmış, elmin mürəkkəb məsələləri çox sadə bir dildə şərh edilmişdir [Əllamə Şəmsəddin Muhəmməd, 1389, c.1.13].

Müəllif bu əsərdə ilk öncə giriş sözü ilə çıxış etmiş, birinci fayda olaraq elmin üstünlükləri, ikinci fayda kimi elmin müxtəlif

sahə və istiqamətlərə bölünməsi, üçüncü fayda olaraq isə əsərin hazırlanması barədə orijinal məlumat vermişdir. O, XIII-XIV əsrlərdə Azərbaycan və islam alimlərinin elmi səviyyəsi, onların dünyəvi elmlərə yanaşma tərzini kimi mühüm məsələləri də nisbətən geniş şəkildə işıqlandırmışdır [Əllamə Şəmsəddin Muhəmməd, 1389, c.1: 9,14,16].

Ümumi məlumat olaraq qeyd etmək lazımdır ki, mənbələrə görə orta əsrlərdə islam dünyasında islam elmləri aşağıdakı sahələr üzrə təsnifatı əsas götürülmüşdür:

1) *Əsas ərəb elmləri* (علوم عربية اصلية): İslamdan öncə mövcud olan elmlər: lüğət elmi, şeir və xitabə.

2) *İslam elmləri* (علوم اسلامي): İslamdan sonra meydana çıxmış zəruri şəriət elmləri: fiqh (islam hüququ), hədis, təfsir və s.

3) *Daxil olmuş elmlər* (علوم دخيلي): Digər ölkə və xalqların, o cümlədən Yunan, İran, Hind, Süryani (Assuriyalı) və s. dillərdən ərəb dilinə tərcümə olunmuş elmlər: tibb elmi, nücum, riyaziyyat, həndəsə, musiqi, məntiq, fəlsəfə ... (Hələbi: 1377: 56).

Əllamə Şəmsəddin Amuli giriş sözündən sonra qədim dövrlərə aid yetmiş beş

elm və otuz altı elm sahəsi barədə verdiyi elmi açıqlamalar diqqəti xüsusilə cəlb edir. O, 1335 (hc.736)-cı ildə başladığı, 1341 (hc.742)-ci ildə tamamladığı həmin ensiklopedik əsərdə elmin hər bir sahəsini müxtəlif fəsil və bablara bölərək şərh etmişdir. Əsərin tarix bölməsində Sultan Əbu Səidin vəfat etdiyi dövrə (1335) qədər baş vermiş tarixi hadisələr öz əksini tapmışdır. Əsərin giriş bölməsində isə elmin üstünlükləri barədə maraqlı fəlsəfi açıqlamalar verilmişdir [Əllamə Şəmsəddin Muhəmməd, 1389, c.1: 9].

Əsərdə əks etdirilmiş ensiklopedik məlumatlardan belə nəticə əldə olunur ki, bəzi müasir tədqiqatçıların haqsız ehtimallarının əksinə olaraq Azərbaycan, islam alimləri hələ qədim dövrlərdən etibarən metafizika və ilahiyyat ilə yanaşı, təbiət və dəqiq elmlərə də xüsusi diqqət yetirmiş və elmin heç bir sahəsinə qarşı çıxış etməmişlər.

XIII-XIV əsrlərə aid bütün elm sahələrini özündə ehtiva edən həmin tarixi-elmi əsərdə müəllif ilk öncə elmə geniş və əhatəli bir tərif vermiş, sonra isə onu bir neçə sahəyə bölərək oxuculara təqdim etmişdir. Şəmsəddin Amuli hər bir elmin tərkib hissələrini ayrı-ayrılıqda tədqiq etmiş və bu sırada elmin heç bir sahəsi onun diqqət və qələmindən kənar qalmamışdır.

Müəllif bu əsərdə dövrün ənənəvi qaydasına uyğun olaraq elmi müxtəlif sahələrə; «hikmətli elmlər» və «qeyri-hikmətli elmlər»ə bölür və həmin təsnifata əsasən də bəhsini davam etdirir. Bu isə orta əsrlərdə Azərbaycan, islam alimlərinin elmi səviyyəsi, onların müxtəlif elm sahələrinə yanaşma tərzini və s. kimi mühüm məsələlər barədə bizdə nisbətən geniş təsəvvür yaradır [Əllamə Şəmsəddin Muhəmməd, 1389, c.1: 14].

Beləliklə müəllif əsərin əsasını hikmətli və qeyri-hikmətli elmlər bölgüsü üzərində qurur və onları iki qismə «ülum-i əvail = ilkin elmlər» və «ülum-i əvaxir = sonuncu elmlər»ə bölür. Şəmsəddin Amuli ilk növbədə «ülum-i əvaxir»i şərh edir və onları

dörd hissəyə bölür və bu bölmələrin hər birinin bir neçə sahədən ibarət olduğunu göstərir;

Ülum-i əvaxir:

A-Ədəbi elmlər; buraya daxil edilir: xəttatlıq, dil, sintaksis, (اشتقاق) alınma sözlər, morfolojiya, (معانى) məani, (بيان) bəyan, (تقریض) təqriiz, (عروض) əruz, (قافیه) qafiyələr, (انشاء) inşa, (امثال) əmsal, (ديوان) divan, (استيفاء) istifa;

B-Şəriət elmləri: kəlam elmi, təfsir, hədis, üsul, fiqh, qiraət, əxlaq, şəriət qanunlarına uyğun olan hüquqi qeydiyyatlar, dəəvat (دعوات);

C-Təsəvvüf elmi : سلوک Süluk, حقیقət həqiqət, مراد مرasid, حروف hüruf, فütuvvət; (فوتوفتوت);

D-Rəvayət və nəql olunan elmlər: Nəql olunan elmin özü, tarix və avtobioqrafiyalar, dünya insanlarının söylədikləri sözlər, qüzvə elmi və Rəsulullahın (s.ə.v) döyüşləri, həcc mərasimi və hacılara aid elm (احاجی).

Kitabın digər bir bölməsi isə «əvail elmlər»ə həsr edilmişdir.

Ülum-i əvail:

A-Hikmət: Əxlaqın təhzihi və təmizlənməsi, siyasət, mənzil və şəhərlərin idarəetmə qaydaları;

B-Nəzəri hikmətin əsasları: Məntiq, fəlsəfə, ilahiyyat, təbiət elmləri;

C-Riyaziyyat elmləri: İsteqsat (həndəsə), nücum (astronomiya), ərsmətiqi (ədədlər);

D-Təbiət elmlərinin sahələri: Təbabət elmi, kimya, simya (təsxir və tilsim elmi), yuxu yozmaları, vərasət elmi, nücum elminin qaydaları, əşyaların xassələri, təbii hərf elmi, heyvanat Aləmi;

H-Riyaziyyat elmləri: Heyət (astrologiya), mənazer, hesab elmi, cəbr və müqabilə, sahə və ölçü, rəqəm və üstər lab, coğrafiya (مسالك و ممالک), ədədlərin uyğunlaşdırılması, rəməl (رمل), hiyə (حیل), oyunlar.

Əsərin tarix bölməsində dünyanın ümumi tarixi, dünyanın yaradılışı, Adəm (ə) dövründən başlayaraq fars hökmdarları Kəyumərs, Pişdadilər, Əşkanilər, Sasanilər dövrünü, həmçinin islamdan sonrakı hökmdarların, müəllifin müasiri olan Ulcaytu Sultan Məhəmməd Xüdəbəndənin dövrünədək baş vermiş tarixi hadisələr öz əksini tapmışdır. Əsərdə yəhudi, xristian dini, eləcə də islamın müxtəlif fırqə və təriqətləri, o cümlədən mötəzilə, cəbriyyə, sifatiyyə, xəvaric, mürciə, vəidiyyə və şii məzhəbləri barədə geniş məlumat verilir.

Əsərin çap olunmuş üçüncü cildində texniki elmlərə dair çox müfəssəl məlumat verilmişdir və burada riyaziyyat elmi özünəməxsus yer tutur. Belə ki, müəllif riyaziyyat elminin dörd müxtəlif texniki sahələrdən ibarət olduğunu vurğulayır: 1-Həndəsə (İstiqsat) fənni, 2-Nücum (Astronomiya), 3-Ədədlər, 4-Musiqi [Əllamə Şəmsəddin Məhəmməd, 1389, c.1:2].

Müəllif həndəsə bölməsində bu elmin tarixçəsi, onun əsasını qoymuş və bu sahə ilə bağlı fikir söyləmiş alimlər, o cümlədən Arximed, Əflatun və s. tanınmış şəxsiyyətlərin elmi nəzəriyyələri və müxtəlif həndəsi fiqurlar barədə çox dəyərli elmi məlumat vermişdir [Əllamə Şəmsəddin Məhəmməd, 1389, c.1: 3-26].

Əsərdə riyaziyyat elminin sayca üçüncü istiqaməti olan ədədlərin xüsusiyyətlərini müəllif etdikdə məlum olur ki, sözügedən dövrdə Azərbaycanda riyaziyyat elmi sahəsində kifayət qədər geniş elmi məlumatlara malik olan alimlər və elmi əsərlər mövcud olmuşdur [Əllamə Şəmsəddin Məhəmməd, 1389, c.1: 45-72].

Müəllif hesab və cəbr elmləri barədə verdiyi məlumat olduqca maraqlı və elmidir. O, əvvəlcə hesab elminin tərifini, mövzusu, ədədlərin xüsusiyyətləri barədə söz açır, sonra isə hesab elminin beş müxtəlif hissədən: vurma, bölmə, nisbilik, mütənəsb ədədlərin dördlüyü və xətalardan ibarət olduğunu

vurğulayır və bunların hər biri barədə çox maraqlı elmi izahlar təqdim edir. Şəmsəddin Amuli həmçinin cəbr və müqabilə fənləri barədə müstəqil məqalə yazmış və riyaziyyat elminin bu sahəsini müfəssəl şəkildə şərh etmişdir [Əllamə Şəmsəddin Məhəmməd, 1389, c.1: 413, 430].

Əsərin kimya elminə dair bölməsində verilən məlumatları oxuduqda, həmin dövrdə Azərbaycanda digər elmlərlə yanaşı kimya elminin də müəyyən dərəcədə inkişaf etdiyini məlum olur [Əllamə Şəmsəddin Məhəmməd, 1389, c.3: 158].

Şəmsəddin Amuli tibb elmi bölməsində əvvəlcə bu elmin tərifini, sonra isə bu təriflə bağlı irəli sürülmüş iradlar barədə çox maraqlı elmi-fəlsəfi açıqlamalar vermişdir. O, tibb elmini iki qismə bölür: nəzəri və təcrübi. Nəzəri tibb elminin isə öz növbəsində beş fəslədən ibarət olduğu göstərir: 1-Əsas orqanlar, təbiət, qan, öd sovda və bəlgəm (əxlati-ərbəə «اخلاط اربعة») = qədim tibb elmində orqanizm üçün zəruri sayılan dörd ünsür) və qüvvələrin öyrənilməsi, 2-Bədən üzvlərinin təşrihi (açılması), 3-Xəstəliklər və səbəblər, 4- Simptomlar və səbəblər, 5-Qida məmulatları, içməli mayelər, ədviyyələr və digər dənənilər və onların faydaları (Əllamə Şəmsəddin Məhəmməd, 1389, c.3: 109-138).

Müəllif təcrübi tibb elmini iki fəsildə təqdim etmişdir: 1-Sağlamlığın qorunması (profilaktika), 2-Müalicələr [Əllamə Şəmsəddin Məhəmməd, 1389, c.3: 138-157].

Əsərdə astronomiya elminə dair çox geniş məlumat verilmişdir. Müəllif astronomiya elmini on bab və on altı ədədli qrafika çərçivəsində təqdim etmişdir. Əsərin belə bir dəqiqliklə hazırlanması onu göstərir ki, XIII-XIV əsrlərdə Azərbaycanda digər elmlərlə yanaşı astronomiya elmi də kifayət qədər inkişaf etmişdir [Əllamə Şəmsəddin Məhəmməd, 1389, c.3: 26-45].

Şəmsəddin Amuli həmçinin astrologiya (heyət) elmi barədə də ayrıca məqalə təqdim etmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, astrologiyanı da riyaziyyat elminin bir sahəsi kimi təqdim edir. O, əsərin həmin bölməsində elmə məlum olan ulduzların adları, təxmini sayı və bürclər barədə çox dəyərli astroloji məlumat verməklə yanaşı, bir çox ulduz və bürclərin rəsmlərini yüksək dəqiqliklə təqdim etmişdir [Əllamə Şəmsəddin Muhəmməd, 1389, c.3: 446].

Əsərdə kənd təsərrüfatına dair verilən elmi məlumat olduqca maraqlıdır. Müəllif bu elmi təbiət elmlərinin ən faydalısı olduğunu bildirir. O, öz elmi-tarixi əsərində əkinçilik, müxtəlif toxum və ağacların saxlanması və becərilməsi, həmçinin onların xüsusiyyətləri barədə çox faydalı elmi məlumat vermişdir [Əllamə Şəmsəddin Muhəmməd, 1389, c.3: 302 və 357].

Şəmsəddin Amuli musiqi elmini də nisbətən geniş formada işıqlandırmışdır. Əsərdə musiqi sənəti riyaziyyat elminin bir istiqaməti kimi təqdim edilmişdir. Müəllif musiqini üç qismə bölmüşdür: 1-Nəzəri: (musiqi elminin mövzusunun və əsaslarını öyrənir), 2-Səslərin (notların) insan və ya musiqi alətləri vasitəsi ilə ifa edilməsi, 3-Səslərin (notların) yazılması. Müəllif son iki qismi «təcrübi sahə» adlandırmışdır. Əsərdə həmçinin musiqi elmində həndəsə və ədədlərin də rol oynadığı və bu məsələnin Pifaqor tərəfindən ortaya qoyulduğu qeyd edilmişdir [Əllamə Şəmsəddin Muhəmməd, 1389, c.3: 73].

Şəmsəddin Amuli musiqi sahəsini elmi şəkildə təhlil etmiş və aşağıdakı mövzularla bağlı müfəssəl məlumat vermişdir: səs (avaz) və ona aid digər məsələlər: səsin tərifinə və onun səslənmə keyfiyyəti, nəğmə, nəğmələrin musiqi alətləri vasitəsi ilə ifa edilməsi, səs növləri və onların tətbiq edilmə xüsusiyyətləri, səslərin nisbəliyi, mülayim, ya gur (bəm və zil) olması məsələsi, mülayimlik cəhətləri, musiqi

alətləri və s. [Əllamə Şəmsəddin Muhəmməd, 1389, c.3: 73-98].

Əsərdə musiqi alətlərinin ümumilikdə iki qismə bölündüyü bildirilir: 1-simli alətlər, 2-nəfəs alətləri. Müəllif Azərbaycan musiqi sənətinə məxsus olan qədim simli musiqi alətlərindən ud, saz, kamança və s., nəfəs alətlərindən isə ney, zurna və s. alətləri nümunə olaraq qeyd etmişdir. Müəllif Fərabinin dilindən nəql edir ki, «ən mükəmməl səslər insan boğazından çıxan səs, sonra isə nəfəs alətlərindən, xüsusilə də neydən çıxan səslərdir» [Əllamə Şəmsəddin Muhəmməd, 1389, c.3: 99].

Şəmsəddin Amuli həmin bölmənin ikinci fəslində müxtəlif pərdələr, avaz və şöbələrin tərkibi haqqında çox maraqlı məlumat verir. Onun türkcə sürud və nəğmələrin oxunduğu haqda verdiyi məlumat diqqəti xüsusilə cəlb edir. O, həmçinin qeyd edir ki, «günümüzdə məşhur olan pərdələrin sayı on ikidir: üşşaq, nəva, busəlik, rast, iraq, isfahan, kiçik, endirilmiş böyük, zəngülə, havi, hüseyini, hicaz». Müəllif həmin fəsilə şöbələrin doqquz olduğunu bildirir: «dügah, segah, çahargah, pəncgah, zavul və ya zəbul, iraq, mübərqə, maye və şahnaz» [Əllamə Şəmsəddin Muhəmməd, 1389, c.3: 102-103].

Mənbələrə görə Sultan Əbu Səidin (1316-1335) vəfatından və Azərbaycanda baş qaldırmış hərə-mərclikdən sonra Şəmsəddin Amuli Sultaniyyədən Şiraza getmiş və 1352 ildə həmin şəhərdə vəfat etmişdir. «Şədd əl-əzar» əsərində verilmiş məlumata görə isə onun Şiraz şəhərində dəfn olunduğu qeyd edilir [Əllamə Şəmsəddin Muhəmməd, 1389, c.1: 13-14; c. 4: 345].

Yuxarıda qeyd olunanlar onu göstərir ki, XIII-XIV əsrlərdə Azərbaycanda elm və mədəniyyət kifayət qədər inkişaf etmiş və bu məsələ təqdim etdiyimiz əsərdə nisbətən geniş şəkildə öz əksini tapmışdır. Hesab edirik ki, Şəmsəddin Amulinin «Nəfais əl-fünun fi Ərais əl-üyun» adlı bu ensiklopedik əsərin, eləcə də bu günədək bizə məlum olan və olmayan digər

tarixi mənbələrin yaxın gələcəkdə tədqiqatçılarımız tərəfindən elmi dövriyyəyə təqdim edilməsi məsələsi həmişəki kimi öz aktuallağını qoruyub saxlayacaqdır. Biz bu dəyərli əsərin XIII-XIV əsrlərdə

Azərbaycanda elm və mədəniyyət tarixinin nisbətən geniş şəkildə işıqlandırılması istiqamətində xüsusi rol oynayacağına inanır və ümid edirik ki, hazırkı məqalə bu sahədə göstərilən cəhdlərin sonuncusu olmayacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

علامه شمس الدين محمد بن محمود آملی، نفائس الفنون فی عرابس العیون، با مقدمه و تصحیح و پارقی - ابوالحسن شعرانی، مصحح جلد دوم: ابراهیم میانجی، انتشارات اسلامیة، تهران، چاپ سوم 1389 ه.ش، جلد اول، 595 ص: جلد دوم، 555 ص: جلد سوم، 576 ص

Piriyev V (2003), Azərbaycan XIII-XIV əsrlərdə, Bakı- «Nurlan»-2003, 456 s.

Azərbaycan tarixi (2007). Yeddi cildə. III cild. Bakı, Elm.

Azərbaycan tarixi (1994) (ən qədim zamanlardan XX əsrədək), Akademik Z, Bünyadov və Yusif Yusifovun redaktorluğu ilə 1 cild, Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı

Али-Заде А.А (1956). Социально-экономическая и политическая история Азербайджана XIII - XIV вв. Баку: Издательство Академии Наук Азербайджанской ССР,

Qasimov X (2008). Orta əsrlərdə Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı: «Aspoliqraf»

Onullahi S (1982), XIII-XIV əsrlərdə Təbriz şəhəri (sosial-iqtisadi tarixi), Bakı: «Elm» nəşriyyatı

دکتر علی اصغر حلبی، تاریخ تمدن اسلام، (بررسی های چند در فرهنگ و علوم اسلامی)، انتشارات اساطیر، چاپ دوم ۱۳۷۲ ش. ۵۵۲ ص